

„Elöl megyek a csatában”

AZ 1848—49-ES SZABADSÁGHARC ÉS A NÉPKÖLTÉSZET

Cseperedő gyerek voltam, amikor összeszedtem mindenfelől 1848—49 népdalait, füzetbe gépeltem őket s őriztem kedvenc könyveim között. A gyűjtemény magva Rexa Dezső „Kossuth Lajos azt izente...” című, 1948-ban kiadott füzetkéje volt. Nagyanyám mesével is meglepett, élő népi hagyománnyal. Az a falu, amelyből családunk az országba szétrajzott, a nép beszéde szerint 48 után kapta mai nevét: Mencshelynek hívják, ott kapaszkodik Nagyvázszony szomszédságában, a Balatonra lefutó dombok peremén. Azért Mencshely, magyarázta nagyanyám, mert itt találtak menedéket a vesztt háború után Kossuth gyermekei. Még a pincét is megmutatta, ahol elrejtőztek. Ebből az emlékből táplálkozott a falu, ebben a hitben él ma is. A keszthelyi Helikon múzeum térképén láttam azóta: már a XIII. században Mencsel volt a község neve.

Mire jutunk, ha 48—49 népdalait végigdúdoljuk, verseit elmormoljuk magunkban? Legfőbb tanulság az, hogy a „nép” másként: kevésbé patetikusán, tárgyyszerűbben látta mindazt, amit a márciusiak ékes szónoklatokba foglaltak. Mint Mencshelyen, országos múltunkból is nemegyszer mítoszok, mágikus szobrok meredeznek fel — emlék gyanánt. Élő népdalaink, népi verseink táborában például negyvennyolcat a Kossuth-nóták jelentik. Mindig olyan ízzel, olyan hanghordozással, amilyent a kor hozzátapasztott: kesergősen; bánkódón, délcegen, büszkén dalolták őket nemzedékek. Pedig érezzük, s ha a dallamról lehántjuk a nyelvet, tudjuk, hogy nem igazi népdalok: kötetlenebbül vígak, propagandisztikusan optimisták. A Kossuth-dalokban csak a főlszíne cseng annak az énekszónak, amely 48—49 nagy megpróbáltatásán a népből felzengett. A nép, a toborzóra elvonuló legény másként látta a szabadságharcot, mint a tudatos lateiner-forradalmár: a mindennapokban vizsgálta az elvet, az eszme megvalósítását saját bőrén kérte számon. A népköltészet és az egyszemélyes líra határmezsgyéjén születnek a szabadságharc dalai. A honvédseregben egymás mellett masíroz a verset népdalban tudó parasztlegény és a negyvenes évek diáktársaságaiban verselgető diákkatona. Kettejük énekéből fonódik egybe az a költészet, amely a szabadságharc két esztendejéből ránkmaradt. „Jó magyar nem rakja szegre kardját, / Ha veszélyben látja a hazáját” — mint falvédőre cifra betűkkel fölfestett szavak: kérkedik, közhelyekkel moralizál a magasztost a versben kereső diák. „Bús szívemnek nincs mit tenni / Katonává kellett lenni” — fejezi ki magát, titkolatlan bánatát a legegyszerűbb szépséggel 1848 nyarán a nép fia. A diákos iskolázottságra valló népdalokban a szerző jelenléte egyszemélyes; a szájhagyományon csiszolódó énekekben a közvetlen, tárgyiasult érzés- és gondolatvilág ábrázolása emelkedik líraivá. A népmű „édes kedves űrjátékára” (népítől idegen, nemeskedő megszólítás) hagyja vissza a szeretőjét, míg a hadban táborozó legény édesanyja hazahívó, féltő szavára így válaszol: „Haza mennék, édes anyám, nem lehet / Holnap tíz órakor lesz az ütközet.”

Eszmék pozitív vagy negatív töltése csak áttételesen és fokozatosan éri el a napi életet, a népköltészet termő világát. A Kossuth zászlaja alá álló legénytől éppoly nehezen búcsúzik a leány, mint korábban s későbbben az Itáliába hurcolttól.

*A térvári lányok
Fognak siratni:
Mikor Szöged felé
Fogunk masérozni.*

A népi szemlélet statikusságával számol egy, a Kossuth Lajos azt izente nótájára

készült toborzó, amikor a honvédnak állókat hétköznapi életük megváltoztatásával, terheik alóli felszabadulással kecsegteti:

*Gyere pajtás katonának,
Jobb dolgod lesz, mint apádnak,
Se nem kapálsz, se nem kaszálsz,
Pesti kaszárnnyában sétálsz."*

A forradalom és a szabadságharc elvont, eszmei érvrendszere legföljebb a bizakodóbb hangvételben érződik 48 nyarán-őszén. A népdalok sokévszázados műhelyében, ősi kohókban formálódik frissen a dal, az alkalom költészete. „Most nyílik a szelíd rózsza bimbója” — hangzik az egyik vers látszólag semleges tartalmú első sora, s rá csapódik — a népdalépités szabálya szerint — a mondandót viselő, paralel második: „Ki van tűzve édes hazám zászlója.”

Nem szabad tehát fönnakadnunk azon, hogy a népdalok 1848-ban nemigen örvendeznek a háborúnak. Honnan tudott volna a verset továbbdaloló leány vagy legény a reformkori országgyűlések nemesi csatározásairól, a márciusi ifjak ember-s nemzetszabadító indulatáról. Bárha most „Kossuth Lajos udvarába” muzsikálnak is, ezért hangzik szomorúan a bevonuló legény híre: „Engem visznek katonának.” Az igazságos háború szelleme, hite és tudata (majd öntudata) csak később: 1849 tavaszára szívódik fel igazán a népköltészetbe.

A pezsdítő, győzelmi reményeket ébresztő tavaszi hadjárat a népdalok hangulatát is javítja. Az önbizalom naiv közvetlenséggel jelenik meg: „Windischgrätz paripája sántikál, / Plezurt kapott ütközetben, Szolnoknál.” Az osztrákot Bécs felé úzó huszár — a dalban — bátran ugrat a generális elé, és kemény szóval vonja kérdőre: „Mondja meg hát magyarul, hogy mit akar!” 1849 tavaszán-nyarán a község ajkán formálódó népdalok is harci kedvvel vannak már teli. Olyannyira, hogy az egyik nótába zökkenéstelen beolvadhat Petőfi Csatában című verséből egy szakasz; csak annyi a változtatás, hogy Petőfi „Berohanok a halálba” sora helyett a népdalban — megfontoltan, higgadtan — ez szerepel: „Elöl megyek a csatában.” Gúnyolódó, csúfolkodó hetykeséggel hangzik fel a szabadságharc kivégzőről a monda:

*Kitelt már a hideg ősz,
Német császár krumplicsős,
Windischgrätz a bojtárja,
Jelaccics a kutyája.*

A nótában úgy mondják, hogy Kossuth lova megérdemli a zabot, amiért kétszer körüljárta Magyarországot, s reális politikai látásra vall a folytatás: „ha még egyszer körüljárhatta volna, / Magyar fiú osztrák baka nem volna”. Bujdosó- és katonadalokat tucatjával énekeltek a Világos utáni gyászban. Még a nagyvázsonyi dobos is búcsúzik: „En is elmék egy ideig.” Ahogy Görgey neve az árulással, Kossuthé a nemzeti föltámadás lehetőségével forr egybe. Vele álmodik az ötvenes években elnémitott ország, hozzá, „Angolország kellő közepibe / Kossuth Lajos háza eleibé” száll a gondolat. Rákóczit, aztán a fiát, Józsefet is úgy várta vissza a nép egykor, mint a Bach-korszakban Kossuthot — szennyes ingben, szennyes gatyában, megújulásra, fölszabadulásra várva:

*Kossuth, Klapka és Türr,
Mind be fognak jöni,
Sereg is jó velök,
Húsz-harminc ezernyi!*

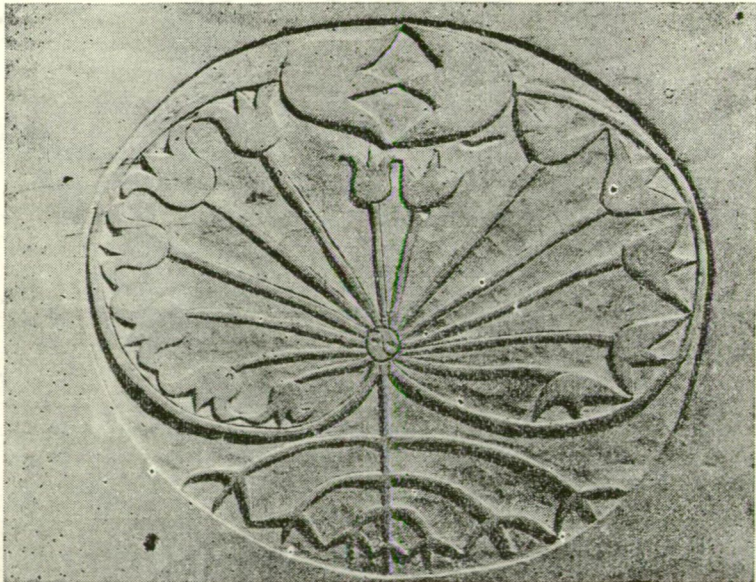
A „Kerek ez a zsemle” strófájához titkon hozzáénekelte „Éljen Garibaldi!”, a Kossuth Lajos azt izente rejtett, más szöveggel („Athenaeum Nagy Naptára”) fedett dallama őrizte a Bach-korszak haladó magyarjában a jobb reménységet. Nyelvi játékkal, leleménnyel még a bezirkert termő világban is kimondható volt az igaz szó, az igaz gondolat:

*Most a tánc is halálos,
Ejh, haj, világos,
Ejh, haj, Világos”*

búsong a csak írásban megmutatkozó vers.

1848—49 népköltészetének hiteles szépsége így zeng fel a Kossuth-daloknál mélyebb rétegekből: népi líránk utolsó soksípú hangjaként.

ÓDOR LÁSZLÓ

NAGY KRISTÓF MUNKÁJA